

Kaczorowski, Barłomiej

"Martyrologium czyli wspomnienia świętych przypadające na poszczególne dni roku", Henryk Fross SI, Warszawa 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/4, 909-910

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Michał Kondratiuk, *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*, Polska Akademia Nauk, Instytut Słowianoznawstwa, „Prace Slawistyczne” 41, Zakład Narodowy im. Ossolińskich-Wydawnictwo, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 293.

Praca obejmuje obszar obecnego województwa białostockiego i graniczących z nim niektórych gmin województwa łomżyńskiego i suwalskiego (około 12 000 km²). Historycznie jest to północna część Podlasia i przyległe do niego od wschodu ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego, a więc typowe pogranicze bałtyjsko-słowiańskie. Bazę materiałową pracy stanowią zapisy gwarowe toponimów i mikrotoponimów zebrane w terenie w latach 1961—1970, ich poświadczenia historyczne (obfitsze dla nazw miejscowości) od XIV do XX w. wyekscerpowane ze źródeł drukowanych, archiwalnych (głównie o charakterze inwentarzowym) i kartograficznych oraz aktualne nazwy urzędowe. Autor opublikował w 1974 r. monograficzne opracowanie nazw miejscowych północno-wschodniej Białostoczczyzny (w granicach sprzed reformy 1975 r.). Obecnie spośród 23 500 nazw po odrzuceniu hydronimów wybrał na podstawie etymologii, budowy morfologicznej i wyglądu fonetycznego 930 bałtyzmów dodatkowo uwzględniając 14 nazw dziś nieistniejących. Pojawiły się one w 508 miejscowościach (wykaz po s. 218). Materiał przedstawiony został w układzie alfabetycznym w dwu rozdziałach, osobno dla toponimów (176, hasłem nazwa urzędowa) i nazw terenowych (768, hasłem nazwa gwarowa dostosowana do wymowy polskiej). Wykazy stały się podstawą do uwag o zjawiskach słowotwórczych i wydzielenia bałtyjskich formantów, między innymi przyrostków na -iszki, -ele, -ule, -ucie, -uki, -uny, -ejki. Autor dokonuje też klasyfikacji i charakterystyki tematyčno-semantycznej nazw, próbuje z nich wydzielić pochodzenia prusko-jaćwieskiego i wskazuje na sposoby sławizacji nazw. Załączonych 17 map ilustruje niektóre zjawiska w terenie. W książce jest indeks alfabetyczny nazw. Materiał rzuca wiele światła na stosunki etniczne na badanym obszarze. Wykorzystana w pracy literatura przedmiotu umożliwia dotarcie do litewskich i białoruskich opracowań toponomastycznych.

S.G.

Henryk Fross SI, *Martyrologium czyli wspomnienia świętych przypadające na poszczególne dni roku*, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1984, s. 299.

Książka Henryka Frossa wychodzi na spotkanie żywym zainteresowaniom hagiograficznym i przedstawia martyrologium zgodne z poprawionym kalendarzem liturgicznym. Obok wartości liturgicznych książka posiada niewątpliwie walor popularnonaukowy. W krótkim, rzeczowym wstępie autor ukazuje historię martyrologiów, począwszy od spisywanych w pierwszych gminach chrześcijańskich list męczenników oraz odczytywanych publicznie opisów ich życia i *dies natalis*, aż po dzieło Cezarego Baroniusza podjęte na zlecenie papieża Grzegorza XIII. Należne sobie miejsce znalazły pomnikowe wydawnictwa bollandiańskie. Martyrologium Baroniusza doczekało się wielu opracowań i poprawek, z reguły zanizających wartość oryginału. Tak też H. Fross ocenia edycję z 1922 roku. Wielka reforma kalendarza

liturgicznego po Soborze Watykańskim II z 1969 roku spowodowała konieczność ponownego przerehabrowania „Martyrologium Rzymskiego”. W Polsce decyzja Konferencji Episkopatu Polski z 1974 roku dostosowała kalendarz rzymski do warunków lokalnych. Praca H. Frossa ma stanowić próbę zapalenia luki wytworzonej przez brak przygotowywanego dopiero posoborowego „Martyrologium Rzymskiego”.

Książka zawiera bogaty zestaw propozycji dla różnych wspólnot zakonnych, który może posłużyć do stworzenia własnych martyrologiów. Autor dodał wskazówki pomocne w uzupełnianiu swojego opracowania. Szczególnie dużo miejsca poświęcono świętym i błogosławionym polskim i obcym działającym na naszych ziemiach, a także żyjącym w czasach nam najbliższych.

Najważniejszą część dzieła stanowi kilkaset minibiogramów świętych i błogosławionych uszeregowanych zgodnie z kalendarzem liturgicznym. Obok wspomnień obowiązkowych i uroczystości uwzględniono setki wspomnień dowolnych i pamiątek postaci, których kult nigdy nie nabrał cech powszechności i ograniczył się do wspólnot diecezjalnych, zakonnych czy parafialnych. W osobnym rozdziale uwzględniono tzw. święta ruchome. Książkę kończy bardzo potrzebny alfabetyczny spis uroczystości i wspomnień wraz z oznaczeniem dni roku, na które święta te przypadają.

B.K.

Wincenty Zaleski SDB, *Święci na każdy dzień*, Wydawnictwo Salezjańskie, Łódź 1984, s. 876.

Książka ks. Wincentego Zaleskiego stanowi współczesną wersję żywotów świętych. W krótkim „Wprowadzeniu” autor przyznaje, że jego celem stało się zapalenie luki we współczesnej hagiografii polskiej, wytworzonej przez brak popularnego zbioru żywotów świętych i błogosławionych Kościoła katolickiego. Omawiana pozycja powstała nie tylko „ku pokrzepieniu serc”, lecz przede wszystkim ma być zbiorem niezbędnych informacji o kilkuset postaciach z dziejów chrześcijaństwa. Ks. Zaleski ułatwił lekturę książki przedstawiając systematyczne zestawienie jej zawartości, segregując całość 649 żywotów. W tej liczbie znalazło się 89 papieży i ponad 250 biskupów i kapłanów. Uwagę zwraca również pokaźna grupa około 60 członków rodzin panujących. Ten tradycjonalizm złagodzony został szerokim uwzględnieniem świętych i błogosławionych żyjących w XIX i XX wieku oraz włączeniem do pocztu życiorysów męczenników i apostołów Nowego Świata, Czarnej Afryki, Oceanii.

Biogramy uszeregowano zgodnie z obowiązującym kalendarzem liturgicznym, dokonując jednak pewnych przesunięć dla bardziej równomiernego rozmieszczenia żywotów. Każdy z esejów zawiera wziętą historię życia i śmierci świętego, ukazaną często na szerszym tle społecznym — tyczy się to zwłaszcza postaci działających w ostatnim stuleciu. Niejako uzupełnieniem właściwego żywotu są dołączone dane erudycyjne. Autor zamieszcza informacje o liczebności i strukturze Kościoła w kraju misji świętego. W licznych szkicach traktujących o założycielach lub patronach zgromadzeń zakonnych przytoczone zostały wiadomości o dniu dzisiejszym każdej z tych rodzin w świecie i w Polsce (liczba domów i członków zakonu). Biogram zwykle otwierają i zamykają akcenty topo- i onomastyczne — dowiadujemy się ilu świętych i błogosławionych nosiło konkretne imię oraz jak wiele miejscowości w Polsce zaczerpnęło swoją nazwę od tegoż imienia. Autor z dużym powodzeniem zrealizował postawiony sobie cel przekazania w krótkiej nocie maksimum konkretnych informacji, przy czym niekiedy zabrakło mu konsekwencji w zachowaniu narysowanego modelu. Czasem też, choć rzadko, zdarzają się drobne nieścisłości hi-